LEHEN IL-MALTI

BORD EDITORJALI

Editur: Professur Ġużè Aquilina, B.A., LL.D., Ph.D. (Lond.), F.R.A.S.

Assistent Editur: Oliver Friggieri, B.A., M.A.

Membri: Rev. Edward Fenech, B.A.(Gen.), B.A.(Hons.) M.A., Ph.D.(Leeds),
Peter Paul Buttigieg
Godwin Xerri

META MORT IL-LIBJA

Meta konna għadna kolonja Ingliża (Malta kellha ftit snin ta' libertà fl-istorja tagħha), kien hemm żewġ toroq biss miftuħa quddiemha — waħda li kienet tieħu għal **Downing Street,** Londra u l-oħra li kienet tieħu għal **Palazzo Venezia,** Ruma. Meta mbagħad Malta ħadet rajha f'idejha, infetħu toroq ġodda, toroq li jieħdu għal pajjiżi fil-qrib, li qabel qajla kien ikollna x'naqsmu magħhom, u toroq oħra li jieħdu fil-bogħod ħafna għal pajjiżi li qatt ma konna noħolmu li xi darba kien ser ikollna x'naqsmu magħhom.

Toroq ġodda, ħbieb ġodda! Id-dinja kbira u kull ġens għandu dik ix-xi ħaġa li tagħżlu minn ġens ieħor. Fuq kollox, il-ġnus kollha huma magħmulin min-nies tad-demm u l-laħam bħalna, nies fix-xaba' u nies fil-għaks, nies edukati u nies injoranti, nies minn fuq u nies minn taħt, nies ħakkiema u nies maħkuma, nies ġusti u nies inġusti, nies indifferenti u nies impenjati fil-ġlieda għall-ġustizzja soċjali. Fuq tila ikbar, il-kwadru ta' l-umanità mxerrda ma' l-erba' kontinenti jidher akbar u aktar imżewwaq. Mal-ftuħ tat-toroq ġodda nqalgħu opportunitajiet ta' safar, issa għal art u issa għal oħra li qabel qatt ma konna naħsbu fihom. Konna maqfulin ġo gaġġa. Il-bniedem meta jidra, bħal għasfur imfeddel, iħoss ruħu kuntent anki ġo gaġġa. Issa farrakna l-gaġġa u ħriġna għall-beraħ, sirna tassew nies ħielsa; ċittadini ta' pajjiż indipendenti u repubblika li s'issa għadu fi ħdan il-**Commonwealth.** Ma ngħaġġlux! Nieqfu ftit, u nistaqsu lilna nfusna "Aħna tassew poplu ħieles? Jiddependi x'wieħed jifhem bil-kelma 'ħelsien'. Jekk b'ħelsien nifhmu biss li n-nies li jintbagħtu fil-gvern mill-poplu minn żmien għal ieħor jistgħu jagħmlu liġijiet mingħajr ma joqogħdu jitolbu, kif kienu jagħmlu dari, il-kunsens tal-Majestà

tagħha r-Reġina, aħna poplu liberu. Imma sa hawn il-libertà tagħna hija libertà politika biss.

Meta dan l-aħħar kelli mmur Tuneż u waqaft għal ftit il-Libja nistenna l-ajruplan, u ftit ġimgħat wara mort għall-kungress Nisrani-Musulman li sar fi Tripli, għamilt ftit tar-riflessjonijiet u paraguni. Ta' min jaħseb fuqhom.

Fost l-Għarab osservajt qima kbira għal-lsien Għarbi, ilsien il-poplu. Fil-Libja dan ir-rispett għall-Għarbi huwa hekk kbir illi waslu biex għamlu l-ismijiet tat-triqat kollha, ħwienet, riklami u kull ħaġa oħra miktuba bil-Għarbi. Jista' jkun li barranin li ma jafux bil-Għarbi jiddejqu għax ma jirnexxilhomx isibu t-triq waħedhom. Imma din hija affari tal-Libjani. Dak li qgħadt naħseb fuqu huwa d-differenza ta' mentalità u s-sens ta' independenza tal-gvernijiet tagħna u l-gvernijiet Għarab. Il-Għarab huma hekk kburin bi lsienhom li, bla kompromessi ma' ilsna barranin, jagħtuh l-ewwel post f'pajjiżhom. Malta, li tiftaħar li m'għadhiex kolonja Ingliża, f'dik li hija lingwa ta' korrispondenza uffiċjali, anki ma' l-istess Maltin għadha ingliżizzata, biex ma ngħidux li saret aktar ingliżizzata minn qabel. Il-qagħda tal-Malti tħassret hekk bl-ikreh, li wieħed ma jiflaħx ma jistaqsix "Għaliex mingħand l-Għarab ma tgħallimniex nirrispettaw ilsienna bħalma huma jirrispettaw ilsienhom? U, fl-aħħar mill-aħħar, mhux l-Għarab biss imma l-pajjiżi kollha ċivilizzati jirrispettaw ilsienhom.

L-Ingliż jidher li għad għandu r-riħ fuq ilsien il-poplu fl-uffiċini tal-Gvern u sa fid-Dipartiment ta' l-Edukazzjoni. Fl-Università (Maltija jew barranija?) għandna żgħażagħ, speċjalment tfajliet, li jħossuhom superjuri għal ħaddieħor meta jitkellmu **speċi ta' Ingliż.** Sa ftit snin ilu, ħadd ma kien jista' jitkellem bil-Malti fil-laqgħat tal-Kunsill, Senat u Fakultà ta' l-Università. Il-minuti flok jinżammu bit-Taljan bħal dari jinżammu bl-Ingliż; barra l-minuti tal-Kunsill Rappreżentattiv ta' l-Università (KRS) li jżommuhom bil-Malti (iż-żgħar imexxu l-kbar!).

Mhux hekk fil-Libja u fil-pajjiżi fl-Ewropa u fl-Asja li ftaħna toroq ġodda jinfdu magħhom. F'dawn il-pajjiżi sitwazzjoni bħal din kienet titwaqqa' għaċ-ċajt, biex ma ngħidx kienet tkun dikjarata illegali meta dan l-għajb isir fl-uffiċini tal-Gvern stess.

Aħna nafu fejn sejrin jew ma nafux? Nafu xi rridu jew le? Nafu sewwa x'għandna nifhmu bil-kelma 'indipendenza'? Nafu li l-indipendenza politika waħedha mhix biżżejjed jekk magħha ma jkunx hemm ukoll l-indipendenza tal-karattru Malti mibni fuq l-identità nazzjonali tagħna? Kemm ser indumu naħarbu minna nfusna qisna s-seftura mir-raħal li biex tagħmilha tal-kbira, bħassinjura, taħbi min hi ommha u min hu missierha! Din insejħulha 'indipendenza'?

Fil-Libja ulied ir-residenti barranin, li jmorru biex jistagħnew,

huma obbligati jitgħallmu l-ilsien Għarbi. Rajt klassi ta' tfal Amerikani jaqraw l-Għarbi b'ħeffa! Anki jekk aħna ma naslux sa hawn, ma nistgħux għall-inqas naslu biex naffermaw b'mod aktar ċar l-istatus ta' l-ilsien Malti f'pajjiżna, l-aktar fost il-membri taċ-ċivil li, mhux inqas mt-tagħlim ta' l-Għarbi (u li biex jitgħallmuh intbagħtitilhom ċirkulari bl-Ingliż!) jeħtiġilhom tagħlim aqwa ta' ilsien pajjiżhom ħalli jistgħu jaqdu dmirhom aħjar mal-poplu Malti, l-aktar il-kotra tal-ħaddiema, fosthom ħafna bdiewa, li biex nuża kelma popolari ħafna llum, ma tidħolx fil-klassi ta' l-'elite'? U dwar il-Għarab, nies ta' lsien qawwi u storja kbira, ma nistgħux, barra nibnu u nsaħħu r-rabta tagħna magħhom fuq iż-żejt biss (interessi materjali) nibnuha wkoll fuq il-lezzjoni li jagħtuna bil-mod kif huma jafu jirrispettaw ilsienhom u f'pajjiżhom jagħtuh l-ewwel post fuq ilsien barrani?

Barra miż-żejt nistgħu nimpurtaw mil-Libja l-irġulija mill-pajjiżi Għarab. Din hi t-tagħlima li tgħallimt meta mort il-Libja.

Osservazzjoni oħra qabel nagħlaq: Bħalissa għandi f'idejja l-**Annual Report** (Adroddiad Blynyddol) għas-sena 1974-75, tan-National Library of Wales (Llyfrgell Genedlaethol Cymru). Parti minnu huwa bil-Welsh u l-bqija bl-Ingliż. Għaliex aħna l-Maltin aħna hekk diversi mhux biss mill-Għarab imma anke mill-Welsh, għalkemm dawn qegħdin fil-qalba ta' l-Ingilterra iżjed minna? Jidhrilna li wasal iż-żmien li kemm il-Gvern kif ukoll l-awtoritajiet ta' l-Università jaffermaw iżjed il-karattru Malti ta' l-Università tagħna. Ma jidhirlix li aħna xi ħaġa aħjar mill-Welsh li arthom hija biċċa waħda mill-istess art ta' l-Ingilterra.

Ġ. AQUILINA
Editur

FARAĠ

Meta xi ħadd għażiż imutlek,
Alla miegħu riedu
biex isabbruk igħidulek ħbiebek.

Mhux lakemm nemmen
li Alla f'daqshekk jindaħal,
dwar min igħix u min imut.

Imma nemmen,
nitħajjar nemmen,
għax jekk Alla ħabb lil min ħabbejt,
ħalli jieħdu,
u jien nitfarraġ
x'ħin nemmen
li Alla igħożż lil min għożżejt.

ĠUŻE' DIACONO